

Pražští osvícenci

Josef Stepling

29. 6. 1716 Řezno – 11. 7. 1778 Praha

Narodil se v národnostně smíšeném manželství. Pražský jezuita.

Byl studijním ředitelem filozofické fakulty v Praze, který s jinými příslušníky svého řádu měl velký podíl na rozšíření osvícenských myšlenek v našich zemích.

Přijal filozofické myšlení **Christiana Wolffa** (1679-1754), který byl žák G. B. Leibnize (1646-1716), a pokračoval v díle svého učitele: jeho díla přesahovala německé jazykové území; jeho upřímná snaha uvést v soulad rozum a náboženství byla uznávána i katolíky; Wolfovo osvícenství je optimistické, učí, že svět stvořený Bohem je nejlepší, jaký mohl být stvořen Jeho otec, pocházející z Vestfálska, byl sekretářem vyslanectví u říšského sněmu Svaté říše římské německého národa. Po otcově smrti se se svou matkou, která pocházela z Čech, stěhují do Prahy. Studoval na jezuitských školách v Olomouci, Kladsku a v Praze. Jako žák si zvláště oblíbil matematiku, astronomii a experimentální fyziku.

Roku 1733 vstoupil do jezuitského řádu. Svá studia ukončil v roce 1743, 1747 byl vysvěcen na kněze.

Začal přednášet matematiku a fyziku na universitě, koná řadu fyzikálních pokusů pro širší veřejnost.

Roku 1748 odmítl veřejně vyučovat, protože nechce vyučovat aristotelovskou filozofii.

Řád mu povolil přednášet pro své spolubratry matematiku a fyziku v novém nevtomistickém duchu.

Roku 1751 se zásadním způsobem postaral o vybudování klementinské hvězdárny a stává se jejím prvním ředitelem. Za zmínku stojí, že z dědictví daroval na zakoupení přístrojů vysokou částku 4000 zlatých, což bylo desetkrát víc než stavové českého království.

V této době zavádí císařovna Marie Terezie rozsáhlé školní reformy, které směřují k zesvětštění výuky a posílení státního dohledu nad ní. Proto se v roce 1753 stal státním direktorem na filozofické fakultě v Praze, na níž byly ustanoveny tzv. „filozofické koncesy“.

V novém duchu vychoval budoucí učitele matematiky a fyziky na pražské univerzitě **Jana Tesánka, Antonína Strnada a F. J. Gertsnera**.

Díky k jeho zásluhám ve vzdělávání mu byla ponechána profesura i po zrušení jezuitského řádu. Během svého života udržuje vědecké styky s Christianem Wolffem, R. Boškovicem, A. Nollem a L. Eulerem.

Karel Jindřich Seibt

narodil se 1735 v Marienthalu a zemřel 1826 v Praze.

- spjat s pražskou univerzitou

- studoval na univerzitě v Lipsku

1763 ustanoven nehonoraným profesorem na Karlově univerzitě a jako první přednáší ne latinsky, ale německy

jeho žáci – **Karel Egon Fürstenberg, Karl Kressel** – kontakty s vídeňskými velikány

Byl v konfliktu s pražským arcibiskupem kvůli výuce kanonického práva na právnické fakultě MT oceňuje Seibta zlatou medailí

Dal vzniknout profesuře ‚Krásných věd‘ – jediná stolice v rakouské monarchii v Praze

Podnět k jejímu vzniku dala žádost Karla Heinricha Seibta adresovaná Marii Terezii 24 ledna

1763, k ní byl připojen rozsáhlý nástin obsahu přednášek z krásných věd (schöne Wissenschaften, les belles lettres).

Seibt plánoval výuku rozdělit do čtyř oddílů.

Na jezuity ovládané filozofické fakultě chyběla nejen výuka krásných věd, ale i německého řečnictví, obecných dějin, dějin učenosti a osvícenské filozofie.

Lze předpokládat, že Seibtův projekt zahrnul všechny uvedené obory. Marie Terezie 30. dubna 1763 vyzvala české úřady, aby posoudily Seibtovu způsobilost k profesuře.

Ve stanovisku gubernia se uvádí, že žadatelovy schopnosti byly přezkoušeny a shledány prokázanými, pročež doporučují panovníci Seibta jako profesora krásných věd přijmout.

Kromě uchazečových schopností gubernium zdůraznilo užitečnost krásných věd.

Zároveň poukázalo na výhodnost jeho nabídky vyučovat krásné vědy bezplatně, tedy bez zatížení jak dvorských, tak univerzitních financí.

Studijní komise osobitě ocenila Seibtův nástin přednášek.

Seibt v listopadu 1763 zahájil výuku.

Seibtiáni = Seibt a jeho žáci – publikační činnost, časopisy v němčině.

Ustanovena společnost nauk – jsou zde Dobner, Dobrovský a ti se staví proti Seibtovi.

Osobní spor mezi Fürstenbergem – Seibtův žák a apelačním prezidentem Františkem Věžníkem.

Prý koluje v Rakousku mnoho zakázaných knih, které Seibt svým žákům doporučuje.

Věžník tedy žaluje do Vídně a 1779 dostává příkaz, aby to řešil, tj. prohlídky knihkupectví, antikvariátů, a krasoduchá literatura je zakázána.

Seibtovi odňato místo důvěrníka v kněžském semináři i v arcibiskupské konzistoři.

Ale státní správa stojí za Seibtem, stává se rektorem univerzity a je povýšen do rytířského stavu.

Byl rektorem Ferdinandovy univerzity sv. Klimenta v letech 1783-1784.

- Podnět k jejímu vzniku dala žádost Karla Heinricha Seibta (1733-1806) adresovaná Marii Terezii 24 ledna 1763.

- K ní byl připojen rozsáhlý nástin obsahu přednášek z krásných věd (schöne Wissenschaften, les belles lettres).

- Seibt plánoval výuku rozdělit do čtyř oddílů.

- Na jezuity ovládané filozofické fakultě chyběla nejen výuka krásných věd, ale i německého řečnictví, obecných dějin, dějin učenosti a osvícenské filozofie.

- Spolu s montanistou Johannem Thaddausem Antonem Petithnerem (1727-1792) a kameralistou Josefem S. Butsehekem (1741-1821) začali jako první laici od třicetileté války přednášet na jezuity ovládané pražské filozofické fakultě německy.

- Těžiště Seibtova kolegia krásných věd, soudě z později vydaných textů, spočívalo v teoretických výkladech a praktických cvičeních, jejichž prostřednictvím si měl posluchač osvojit řečnické a literární dovednosti v německém jazyce.

Pozornost věnoval i neslovesným druhům umění a obecně estetickým otázkám.

Do stavu fakulty byl Seibt oficiálně zařazen a podřízen jejímu direktorovi až dekretem z 9. července 1768.

Rozhodnutím z 16. února 1771 byl jmenován veřejným a řádným profesorem krásných věd a etiky.

S ohledem na předchozích sedm let bezplatné výuky mu byl přiznán značně vysoký plat 1200 zlatých, počínaje školním rokem 1770/71.

V roce 1772 se stal členem nově zřízené pražské studijní komise řídící univerzitu a přisedícím v cenzurní komisi.

V roce 1775 byl Seibt jmenován direktorem humanitní větve pražské filozofické fakulty s pravomocí nadřízeného vůči direktorovi matematické, fyzikální a astronomické větve, exjezuitovi Josefu Steplingovi (1716-1778).

- Ve stejné době se stal i ředitelem gymnaziálního školství (Director humanitorum).

- V důsledku toho mu byl zvýšen plat na 1500 zlatých ročně, současně mu byl zdarma propůjčen titul c. k. rady.

Reforma školského systému ve sledovaném období?

K velkým proměnám došlo ve školství, vysoké v rukou jezuitů školství střední (gymnázia) v rukou jezuitů, piaristů a pavlánů, školství nižší pak bylo závislé na místních poměrech: v mnohých farních obecní školy vůbec neexistovaly, jinde byl jejich stav velmi ubohý.

Hlavním rádcem a pomocníkem císařovniným v školských reformách byl její lékař Gerard van Swieten a od roku 1760 se stala střediskem školských oprav centrální dvorská studijní komise, v níž byl dlouhá léta hlavním referentem baron **F. K. Kresel z Qualtenberga**.

Vliv jezuitů na univerzitách byl ponenáhlu omezen.

Studijním řádem z roku 1757 byli na jednotlivých fakultách pražské univerzity zavedeni studijní direktori

Roku 1760 k dosavadním dvěma jezuitským profesorům dogmatiky na teologické fakultě přidružení dominikán Tomáš Göpfert a augustiniánský eremita Kosmas Schmalfluss, aby přednášeli v duchu teologické soustavy svého řádu.

- roku 1763 byla sekularizována filozofická fakulta, ovládaná dosud výhradně jezuiti, a rozhodující vliv na ní získal osvícenec K. H. Seibt, rodák z rumburského výběžku.

- Seibt byl ustanoven z úřední pravomoci profesorem vychovatelství a písemnictví a z jeho úst se na staroslavném Karlově učení poprvé ozvala němčina.

Podobné změny byly provedeny i na univerzitě v Olomouci, která však byla roku 1778 přeložena do Brna a v roce 1782 změněna v tzv. lyceum, umístěné opět v původním jejím sídle.

Další změny byly vyvolány zrušením jezuitského řádu roku 1773.

Na filozofické fakultě pražské potom ještě více vzrostl vliv Seibtův, který se stal ředitelem fakulty a zároveň vrchním dozorcem nad latinskými školami v Čechách.

Roku 1779 jej sice exjezuita Herz s apelačním prezidentem hrabětem Věžníkem obžaloval, že je svůdcem mládeže, který porušil pravou katolickou víru, ale jeho vlivní přátelé **Rautenstrauch**, **Kressl a Stock** zabránili jeho sesazení.

Profesorská místa jezuitů na teologických fakultách obsadili členové jiných řeholí a kněží diecézní a opat **Rautenstrauch** provedl zároveň pronikavou přestavbu teologického studia.

Vymýcení „scholastické přítěže“ značným omezením spekulativní teologie byl sice omyl, ale větší zdůraznění Písma svatého a církevní tradice zřízením stolic pro semitské dialekty, pro církevní dějiny a patrologii bylo předností této úpravy.

Jako nová disciplína přistoupila pastorální teologie, která měla formovat duchovního správce jako kazatele, jako učitele a přítele lidu.

Nové pedagogické poznatky měly odstranit dosavadní bezduché učení nazpaměť a povznést vyučování náboženství na plnohodnotný školní předmět.

Duchovní správa se měla lidu přiblížit tím, že se mu dostane řádného poučení, aby rozuměl mši svaté a obřadům, ale aby také lépe chápal a plnil své povinnosti, směřující k uskutečnění obecného blaha.

Osudné bylo, že profesory na teologických ústavech byli ustanoveni kněží smýšlení jansenistického a febroniánského a ti že šířili tyto zásady mezi posluchači. Albert Ehrhard je charakterizoval jako „nejnecírkevnější a nejduchaprázdňější generaci teologů, jakou kdy byla církev postižena“. Pověstný byl v tomto směru zejména seminář brněnský.

Velmi obtížné bylo nahradit jezuiti ve středním školství.

Roku 1773 bylo v Čechách 42 gymnázií, na Moravě 15, a většinu z nich měli v rukou jezuité.

Po zrušení řádu některá jejich gymnázia převzali piaristé, na jiná byli ustanoveni profesori světští, ale celkový počet zbylých gymnázií se zmenšil: v **Čechách jenom 13, na Moravě 7**.

Vyučovací řeči se stala němčina.

Kvetoucí školy vysoké a střední byly postátněny a poněmčeny.

Školství nižší bylo třeba teprve budovat, tento úkol provedl podle vzoru zaháňského probošta **Felbigera** kaplický farář **Ferdinand Kindermann**, oddaný žák Seibtův

- jeho přičiněním byla vybudována hustá síť škol triviálních, hlavních a normálních
- triviální školy byly na vesnicích a vyučovalo se na nich kromě náboženství třem základním úkonům, čtení, psaní a počítání, jakož i zaměstnání, které bylo v obci běžné, např. zemědělství, tkalcovství: péče o ně byla přenesena na patrony kostelů, tj. na vrchnost

V krajských a jiných městech byly založeny školy **hlavní**, jejichž osnova byla podstatně rozšířená. V Praze a Brně byly zřízeny vzorné školy **normální**, při nichž byly přípravy pro budoucí učitele. Učitelé na všech těchto školách, museli dobře ovládat němčinu a na školách hlavních a normálních byla němčina jazykem vyučovacím, takže lez říci, že osvícenské školství znamenalo největší nebezpečí pro českou národnost.

Za svůj výkon byl **Kindermann** odměněn přídomek „**ze Schulsteinu**“ a jmenován biskupem litoměřickým, hodně přispěl i k poněmčení svého rezidenčního města.

Zásah MT do školství nebyl vyloženě církevně reformní, přispěl ale ve značné míře k uspořádání církevních poměrů. Při reformě pražské univerzity r. 1747 byl dohled nad ní svěřen pražskému arcibiskupovi. Na teologických fakultách se zvýšil počet stolic a byly zavedeny pololetní zkoušky. MT kladla důraz na přípravu kněžstva pro duchovní správu. Je to patrné z její reformy bohovědného studia. Katecheté se museli od roku 1777 vykázat vysvědčením z císařských normálních škol, které byly zřízeny v hlavních městech země. Nařízení z roku 1780 vyžadovalo, aby vyšší církevní hodnostáři měli akademické hodnosti získané na řádných univerzitách. Kvůli zrušení jezuitského řádu církev ztratila většinu vysokého školství. S tím také padla dosavadní školská soustava na gymnáziích i univerzitách, která vycházela z latinské kulturní tradice a humanitních věd a opomíjela přírodní vědy a národní jazyky. U nižšího školství byla vytvořena hustá síť škol triviálních, hlavních a normálních. Triviální školy byly ve vesnicích a vyučovalo se tam kromě náboženství, čtení, psaní a počítání i zaměstnání v obci běžné (zemědělství...). Péče o tyto školy byla přenesena na patrony kostelů, tedy na světskou vrchnost. V krajských a jiných větších městech byly založeny školy hlavní s rozšířenou osnovou. V Praze a Brně byly školy normální s přípravy pro budoucí učitele. Na hlavních a normálních školách byla vyučovacím jazykem němčina.

Na univerzitách obsadili místa jezuitů členové jiných řeholí. Byla zavedena pastorální teologie, která měla formovat duchovního správce jako kazatele, učitele a přítele lidu.

Školství

Snaha modernizovat správu a vylepšit vzdělání – reformy školství

MT i Josef II. se o to snažili – reforma svrchu dolů tj. od vyššího školství k nižšímu

Dvorská studijní komise – má se zabývat reformou školství, ustanovena 1760

Do reformy vysokého školství zasahoval už Josef I.

Prý se řádně nepřednáší na univerzitách, z důvodů, že učitelé mají malé platy

- snaha přeskupit výuku, zkrátit se měla filozofie na 2 roky a navázat teologií nebo právním studiem

Petr Birelli předložil návrh na zkrácení filozofie a důraz na konání přednášek

1712 to císař dekretem schválil

ustanovení studijních direktorů na jednotlivé fakulty

direktor má dohlížet, aby se řádně konala výuka, závěrečné zkoušky mají mít úroveň = v kolegiu, oponované práce, diskuse ...

1726 dokončena stavba celého Klementina

Důraz i na inženýrské (technické) vzdělání - **Jan Ferdinand Schor** – 2. profesor inženýrství v Praze, autor fresek starého probošství na Vyšehradě. Požádal o zřízení inženýrského studia v Praze, navrhoval 4leté studium s předměty jako např. aritmetika, geometrie, měřičství, fyzika atd.

- na nové školství má monopol jezuitský řád a pak i premonstráti, dominikáni a augustiniáni
- Johann Joachim Becher – Komerční kolegium
- Wilhelm (Harnig)

Dvorská stavovská akademie ve Vídni – vznik 1689

je spjata s armádou, potřeby války znamenají pokrok, je tam vojenské inženýrství, veterinární medicína pro koně, roli zde sehrává princ Evžen Savojský

Střední báňská škola - od 1716 v Jáchymově

Dělostřelecká akademie - od 1744 v Rudolfově